

С. Г. Братель
кандидат юридичних наук,
заступник начальника кафедри адміністративної діяльності
Національної академії внутрішніх справ (м. Київ)

УДК 351.9+351.741

ЦИВІЛЬНИЙ КОНТРОЛЬ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ МІЛІЦІЇ У 1945–1949 РР.

Присвячено дослідженню сутності цивільного контролю за діяльністю міліції в 1945–1949 рр. Визначено такий суб'єкт цивільного контролю, як бригади сприяння міліції. Виокремлено дві форми контролю за діяльністю міліції: роз'яснення населенню чинного законодавства та звітування дільничних уповноважених на зборах робітників про виконану міліцією роботу.

Ключові слова: міліція, контроль.

Питання цивільного контролю за діяльністю міліції часто порушується в контексті розбудови демократії в Україні, гарантування національної безпеки, а також інтеграції нашої держави в європейські структури. Адже без дієвого цивільного контролю за діяльністю міліції, що є обов'язковою умовою, яка часто формулюється у міжнародних документах, інтеграція України до європейської спільноти практично неможлива.

Спеціальні комплексні дослідження, присвячені цьому питанню, відсутні, хоча існує значна кількість учених, що вивчали цивільний контроль за діяльністю міліції: В. Авер'янов, О. Андрійко, В. Афанасьєв, Ю. Барабаш, А. Басков, Г. Беккер, Е. Богардус, С. Денисюк, С. Кушнір, Н. Нижник, Т. Парсон, І. Попова, Р. Сафаров, В. Шестак.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу нормативно-правових актів післявоєнних років визначити сутність цивільного контролю за діяльністю міліції.

У післявоєнні роки міліція вирішувала покладені на неї обов'язки в тісному взаємозв'язку з державними органами, адміністрацією установ, підприємств та організацій, колективами робітників, а також добровільними народними дружинами та іншими громадськими організаціями, що брали участь в охороні громадського порядку та у виконанні інших завдань, покладених на міліцію. Органи міліції Української РСР спільно з органами державної безпеки, суду і прокуратури, за активної допомоги робітників, провели велику роботу з очищення звільненої території України від зрадників Батьківщини, займалися боротьбою із бандитизмом та охороною громадського порядку, одночасно вирішуючи низку інших важливих завдань, поставлених партією та урядом.

Державні органи і посадові особи всебічно сприяли працівникам міліції при здійсненні ними безпосередніх обов'язків з охорони громадського порядку і боротьби зі злочинністю. Під час виконання службових обов'язків працівники міліції спільно з державними і громадськими організаціями вели боротьбу з антигромадськими проявами, інформували адміністрацію чи громадські організації установ, підприємств та організацій про осіб, що зловживають спиртними напоями та вживають наркотичні засоби. Міліція була зобов'язана проводити роботу щодо попередження дитячої безпритульності та щодо боротьби із правопорушеннями неповнолітніх спільно з іншими державними і громадськими організаціями відповідно до чинного законодавства.

У наказі МВС УРСР від 10 червня 1946 р. "Про боротьбу з порушеннями радянської законності в органах МВС Української РСР" вказувалося на те, що успіхи міліції в роботі були б значно більшими, якщо б усі працівників органів МВС УРСР були перейняті пізнанням того, що боротьбу зі злочинністю, а також порушниками

© Братель С. Г., 2011

громадського порядку та безпеки необхідно здійснювати за широкої підтримки робітників [1].

З метою залучення робітників до активної участі у боротьбі з порушеннями громадського порядку і злочинністю, в 1946 році при міських та районних відділах міліції, лінійних відділеннях і лінійних пунктах міліції залізничного і водного транспорту були створені бригади сприяння міліції. Формування бригад відбувалося за активної допомоги партійних, комсомольських, громадських організацій та професійних союзів. Тисячі членів бригад сприяння міліції у вільний від роботи час виконували покладені на них обов'язки: попереджували крадіжки, вели боротьбу зі спекулянтами, затримували хуліганів. Загальне керівництво бригадами сприяння міліції було покладено на органи міліції.

В усіх містах і районних центрах були проведені наради, на яких приймалися рішення, що скликали на допомогу всіх громадян на боротьбу зі злочинністю. На районному зборі бригад сприяння міліції Переяслав-Хмельницького району Київської області з метою забезпечення громадського порядку в селах і надання практичної допомоги органам міліції було прийнято рішення в усіх населених пунктах встановити чергування та нічні обходи, щоб не допустити крадіжок і розкрадання соціалістичної власності. Також для підтримання громадського порядку було запропоновано встановити чергування в будинках-читальнях і клубах. Крім того, пропонувалося затримувати підозрілих осіб та направляти їх до райвідділу МВС, виявляти незаконне зберігання зброї у громадян і викорінювати самогоніваріння [2].

У 1947 році по Київській області для проведення профілактичних заходів з охорони врожаю було залучено понад 25 тис. членів бригад сприяння міліції, які сумлінно ставились до виконання добровільно взятих на себе обов'язків, а також були активним помічниками працівників міліції [3, с. 211]. Чисельність членів бригад сприяння міліції зростала з року в рік, що говорило про великий обсяг роботи, який проводився працівниками міліції, переважно дільничними уповноваженими, серед робітників.

У західних областях також діяли добровільні організації робітників — групи охорони громадського порядку. Для ліквідації залишків банд українсько-німецьких націоналістів в західних областях Української РСР, органи влади в липні-серпні 1948 року на базі існуючих в роки війни і перші післявоєнні роки винищувальних батальйонів і груп самоохорони організували групи охорони громадського порядку. На ці групи була покладена організація охорони державного і колгоспного майна, охорона життя колгоспників, селянина та їх майна від посягання бандитів.

Групи охорони громадського порядку створювались в селах із передових, свідомих, найбільш активних колгоспників та селян-одноосібників, яких навчали і озброювали працівники міліції. Після того, як керівництво групами було покладено на дільничних уповноважених міліції, робота груп охорони громадського порядку значно покращилась. Під керівництвом дільничних уповноважених члени груп організували щодобові чергування і патрулювання на території сіл і колгоспів, брали під охорону найбільш важливі сільськогосподарські об'єкти. Групи охорони громадського порядку вели активну боротьбу із бандитами. Крім того, вони проводили велику роботу з попередження, припинення і розкриття злочинів, з попередження паспортного і прикордонного режиму.

Результати діяльності груп охорони громадського порядку показали, що групи були серйозною силою, яка перешкоджала бандитам проводити підривну роботу на селі. Понад 4 800 груп за 1949 рік не допустили на територію, яку вони охороняли, жодного бандитського прояву і тим самим закрили шлях бандитам до колгоспів і населених пунктів [3, с. 215]. У зв'язку з ліквідацією бандитизму в західних областях України, кількісний склад груп охорони громадського порядку значно скоротився, проте групи продовжували вести боротьбу зі злочинністю, брали участь в охороні громадського порядку.

Відповідно до поданої заступником міністра внутрішніх справ УРСР довідки від 20 листопада 1947 р. "Про роботу органів міліції МВС УРСР за період 1943-1947 рр.", практична діяльність органів міліції відбувалася за активної допомоги робітників міст

та сіл [4]. 15 грудня 1949 р. начальником Управління міліції МГБ УРСР була складена довідка “Про досвід проведення звітів дільничних уповноважених міліції та доповідей начальників відділень міліції на зборах трудящих”, в якій йшлося про те, що органи міліції в своїй повсякденній діяльності підтримували тісні зв’язки з робітниками та працювали, заручившись їх активною підтримкою [5].

Комплектування міліції в округах, містах і районах здійснювалось, як правило, із числа осіб, що направлялися трудовими колективами. Працівники міліції, які призначалися на посаду дільничного інспектора міліції, підлягали затвердженню виконавчими комітетами міських і районних Рад депутатів робітників. Партія і уряд допомагали органам внутрішніх справ і міліції у комплектуванні кадрами. Наприклад, у 1947 році за ініціативою ЦК КП (б) У на роботу в органи міліції міста Києва та Одеси було направлено 1 250 комуністів та комсомольців [3, с. 183].

Чисельність підрозділів міліції встановлювалася виконавчими комітетами Рад депутатів робітників. Чисельність підрозділів міліції, що здійснювали охорону об’єктів за домовленістю, встановлювалася по країні Міністерством внутрішніх справ СРСР за погодженням з Міністерством фінансів СРСР за поданням зацікавлених міністерств та відомств. Витрати на утримання підрозділів міліції проводилися за рахунок асигнувань, у тому числі з фонду заробітної плати, відповідними міністерствами, відомствами, підприємствами, установами та організаціями. Підрозділи міліції, які здійснювали регулювання вуличного руху і дорожній нагляд, конвоювання осіб, заарештованих за вчинення адміністративних проступків, організували роботу медичних виверезників і обслуговували спеціальні приймальники, приймальники-розподільники, медичні виверезники, дитячі кімнати міліції та адресно-довідкове бюро, утримувалися за рахунок асигнувань з бюджетів відповідних місцевих Рад депутатів робітників.

Виконавчі комітети Рад депутатів робітників безоплатно надавали установам та підрозділам міліції службові приміщення, а дільничним інспекторам міліції — приміщення для службової діяльності, обладнані меблями і засобами зв’язку. Виконавчі комітети також забезпечували дільничних інспекторів міліції квартирами на території обслуговування дільниць на час роботи на цій посаді та надавали житлову площу іншим працівникам міліції.

Комуністична партія (б) України відіграла неабияке значення у створенні і розвитку міліції в середині 40-х років, зокрема, 29 березня 1945 р. секретар Ізмайльського обласного комітету КП (б) У висунув пропозицію про утворення апарату Водної міліції Дунайського басейну. Відповідно до повідомлення Головного Управління Міліції НКВС СРСР від 15 травня 1945 р., НКВС СРСР видав Наказ “Про утворення Водного відділу міліції Північно-Чорноморського басейну в м. Одесі” [6].

Згідно з Постановою бюро Обласного комітету Комуністичної партії України від 10 листопада 1946 р. “Про посилення боротьби з кримінальною злочинністю та проявами бандитизму в районах Київської області”, районні та міські комітети КП (б) У приділяли недостатньо уваги діяльності міліції, не надавали їй належної допомоги у справі зміцнення кадрів, створення бригад сприяння міліції у боротьбі зі злочинністю [7]. Для покращення роботи органів внутрішніх справ партійні органи і Ради депутатів робітників стали приділяти більше уваги органам міліції [5]. У спільній доповіді Міністра внутрішніх справ УРСР та начальника Політичного відділу управління міліції МВС УРСР від 26 березня 1949 р. “Про політико-моральний стан і партійно-політичну роботу в органах міліції МВС Української РСР” зазначалося, що органи міліції України і, перш за все, політичні апарати значно покращили ділові зв’язки з обласними, міськими і районними комітетами партії та Радами депутатів робітників [5].

У 40-х роках ХХ ст. досить поширеним стало звітування міліції перед населенням. Доповіді начальників відділень міліції і звіти дільничних уповноважених перед робітниками мали неабияке значення, оскільки вони, по-перше, сприяли зміцненню зв’язків органів міліції з широким колом громадськості і мобілізували її на надання допомоги в роботі міліції з боротьби зі злочинністю, одночасно піднімаючи авторитет органів міліції в очах робітників. По-друге, виправдана критика на зборах сприяла

усуненню наявних недоліків в діяльності міліції взагалі та її працівників зокрема. По-третє, збори робітників, що проводилися досить часто, були профілактичним засобом у боротьбі зі злочинністю [8].

З метою зміцнення правопорядку, працівники міліції в бесідах і доповідях роз'яснювали населенню зміст чинного законодавства та необхідність неухильного його дотримання. Так, протягом 1943–1949 рр. на зборах колгоспників та селян керівництвом міліції було зроблено 24 971 доповідь [4].

У доповідній записці Міністра внутрішніх справ УРСР від 1 липня 1949 р. “Про виконання постанови ЦК КП (б) У від 2 лютого 1949 р. “Про введення дільничних уповноважених міліції в кожній сільській західній та Закарпатській області” наголошувалося, що органи міліції за участі громадськості, в цілях зниження аварійності, в першому півріччі 1949 р. проводили агітаційно–масову роботу щодо пропаганди правил безпеки руху серед населення [9].

Доповіді начальників органів міліції і звіти дільничних уповноважених на зборах робітників про виконану роботу міліцією в районі, на дільниці були однією з основних форм зв'язків з робітниками і мобілізації їх на надання допомоги органам міліції у боротьбі зі злочинністю, розкрадачами власності, іншими злочинцями і правопорушниками [8].

З метою мобілізації населення на надання допомоги органам міліції у боротьбі зі злочинністю, розкрадачами власності та підтримання громадського порядку, працівниками органів міліції УРСР у 1948 р. проведено на фабриках, заводах, в колгоспах та навчальних закладах понад 35 000 лекцій, доповідей і бесід. Внаслідок цього станом на 1 січня 1949 р. в органах міліції налічувалося 167 923 члени бригад сприяння міліції [5].

Порівняно з першим півріччям 1948 р., агітаційно–масова робота в першому півріччі 1949 р. значно посилилася. Так, кількість проведених лекцій та бесід було збільшено на 198,1 %, кількість глядачів, охоплених кіносеансами, — на 78,5 %, кількість розповсюджених плакатів і листівок — на 29 %, кількість організованих куточків безпеки — на 169 % [9]. Протягом 9 місяців 1949 р. на Україні органами міліції було проведено 27 тис. зборів робітників, на яких з доповідями і звітами про виконану роботу виступили начальники органів міліції і дільничні уповноважені [8].

Проаналізувавши діяльність міліції у післявоєнні роки, стає зрозумілим, що покращити роботу міліції можна тільки завдяки посиленій роботі з кадрами, їх поглибленій юридичній підготовці, підвищенню професійної майстерності та моральному вихованню працівників. Вивчаючи історію, потрібно пам'ятати її уроки, щоб не повторювати помилок, продуктивніше планувати і здійснювати професійну діяльність.

Список використаних джерел

1. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі — ЦДАГОУ) [Текст], ф. 1, оп. 23, спр. 3638, арк. 124–130.
2. На варті жовтня [Текст]. — 1946. — 30 листопада.
3. Из истории милиции Советской Украины [Текст]/ [Ю. В. Александров, Б. А. Воронин, И. А. Гельфанд та ін.]; под ред. П. П. Михайленко. — К. : Київська фабрика набору, 1965. — 399 с.
4. ЦДАГОУ [Текст], ф. 1, оп. 23, спр. 4937, арк. 361–370.
5. ЦДАГОУ [Текст], ф. 1, оп. 23, спр. 6306, арк. 1–43.
6. ЦДАГОУ [Текст], ф. 1, оп. 23, спр. 2432, арк. 45.
7. ЦДАГОУ [Текст], ф. 1, оп. 23, спр. 3635, арк. 1–5.
8. ЦДАГОУ [Текст], ф. 1, оп. 23, спр. 5985, арк. 376–395.
9. ЦДАГОУ [Текст], ф. 1, оп. 23, спр. 5735, арк. 230–238.

*Рекомендовано до друку кафедрою адміністративної діяльності
Національної академії внутрішніх справ
(протокол № 10 від 6 січня 2011 року)*

Надійшла до редакції 31.01.2011

Братель С. Г. Гражданский контроль за деятельностью милиции в 1945–1949 гг.

Посвящено исследованию сущности гражданского контроля за деятельностью милиции в 1945–1949 гг. Определен такой субъект гражданского контроля, как бригады содействия милиции. Выделены две формы контроля за деятельностью милиции: разъяснение населению действующего законодательства и отчетности участковых уполномоченных на собраниях рабочих о проделанной милицией работе.

Ключевые слова: милиция, контроль.

Bratel, S. G. Civil Control of the Activity of the Militia during 1945–1949.

The article describes the essence of the civil control of the activity of the militia during 1945–1949. Such subject of the civil control as police support teams is determined. Two forms of the control of the militia are distinguished: the explanation to the public of the current legislation and public reporting of district commissioners at workers' meetings about the work done by the police.

Key words: militia, control.

